

9. Эннекцерус Л. Курс германского гражданского права. Кн. 1 / Л. Эннекцерус. – М. : Изд-во иностранной лит-ры, 1949. – 379 с.
10. Шапп Я. Система германского гражданского права : учебник / Я. Шапп ; пер. с нем. С.В. Королева. – М. : Междунар. отношения, 2006. – 360 с.
11. Jauernig O. Bürgerliches Gesetzbuch (Komentar). 10. Aufl. 2003.
12. Palandt O. Bürgerliches Gesetzbuch (Komentar). 67. Aufl. 2003.
13. Das Erbrecht. Das Erbrecht umfasst die Gesetzliche Erbfolge und Pflichtteilsrecht [Электронный ресурс] – Режим доступа <http://www.gelbeseiten.de/branchenbuch/erbrecht>
14. Бабкина Е. Наследство в Германии [Электронный ресурс] / Е. Бабкина. – Режим доступа : <http://www.tupa-germania.ru/zhizn/nasledstvo-v-germanii.html#>
15. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступ : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
16. Гражданское процессуальное уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому процессуальному уложению (Zivilprozessordnung Deutschlands) / пер. с нем. [В. Бергман, введ., сост.]. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 472 с.
17. Притика Ю.Д. Проблеми захисту цивільних прав та інтересів у третейському суді : монографія / Ю.Д. Притика. – К., 2006. – 328 с.
18. Притика Ю.Д. Применение медиации в нотариальной практике Германии: методология и опыт для Украины // Цивилистическая процессуальная мысль : Междунар. сб. науч. статей. – Вып. 2 : Нотариальный процесс / под ред. С.Я. Фурси. – К. : ЦУЛ, 2013. – С. 38-49.
19. BGBl. I S. 960.
20. BGBl. I S. 564.
21. Ярков В.В. Методика и практика формирования нотариальных тарифов в странах Латинского нотариата (на примере Франции и Германии) [Электронный ресурс] / В.В. Ярков, И.Г. Медведев, С.С. Трушников. – Режим доступа : http://www.notiss.ru/usrimg/conclusion_tarif.pdf

Скок Лилия Владимировна

ПОРЯДОК НАСЛЕДОВАНИЯ В ГЕРМАНИИ: НОТАРИАЛЬНОЙ И СУДЕБНЫЙ

В статье раскрыты вопросы компетенции суда и нотариуса по решению правовых вопросов, связанных с наследованием, акцент сделан на процедуре медиации, проводимой нотариусом по наследственным делам в Германии. Сформулировано понятие «порядок наследования» и выделены его виды.

Ключевые слова: наследование, суд, нотариус, компетенция, порядок наследования, медиация.

Skok Lily

THE ORDER OF SUCCESSION IN THE GERMAN NOTARIAL AND LITIGATION

In article questions the competence of the court, and the notary for the Legal issues related to inheritance, emphasis on mediation conducted by a notary probate cases in Germany. Formulated the concept of “inheritance” and highlighted his views.

Key words: inheritance, the court, the notary, the competence, the order of succession, mediation.

Фурса Євген Євгенович

магістр права,

аташе на посаді другого секретаря

Міністерства закордонних справ України

УДК 347.72+347.65

ВЧИНЕННЯ КОНСУЛОМ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ З ВИДАЧІ СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЧАСТКУ У СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ПОДРУЖЖЯ В РАЗІ СМЕРТІ ОДНОГО З НИХ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

У статті проаналізовано процедуру вчинення нотаріального провадження з видачі нотаріусом свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з них з урахуванням стадій нотаріального процесу, а також вказано на ті проблемні питання, які виникають під час видачі свідоцтва про право власності та які нотаріус має враховувати, вчиняючи таку нотаріальну дію. Внесено пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Ключові слова: нотаріус, свідоцтво, право власності, подружжя, смерть.

Процедура вчинення консулом такої нотаріальної дії, як видача свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з них, регламентується пп. 3.11.25-3.11.27 Положення про

порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України (далі – Положення) [1].

З метою систематизації процесуальних дій консула та осіб, які беруть участь у вчиненні

нотаріальної дії, вдосконалення самої процедури вчинення цього провадження слід говорити про стадії, які у своєму розвитку воно проходить.

Крім того, це провадження може вчинятися паралельно з провадженням щодо видачі свідоцтва про право на спадщину. Це зумовлено тим, що один із подружжя може одночасно звернутися до консула за видачею свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя та за видачею свідоцтва про право на спадщину як спадкоємець першої черги.

Аналогічне положення має місце щодо нотаріуса в п. 8 Методичних рекомендацій щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку у спільному майні подружжя [2]. Тому з точки зору нотаріального процесу має йтися про об'єднання нотаріальних проваджень. Консул на клопотання заявника може об'єднати ці дві нотаріальні дії в одне провадження з метою врахування інтересів усіх суб'єктів цих правовідносин щодо майна, яке одночасно може бути як об'єктом спільної сумісної власності, так і спадковим майном, та з метою недопущення вчинення нотаріальних дій, які можуть спричинити негативні наслідки (зокрема, спадкоємцям необхідно буде звертатися до суду).

Щодо стадії відкриття цього нотаріального провадження, то вона пов'язується із поданням консулу за місцем відкриття спадщини (п. 3.11.25 Положення) одним із подружжя, який пережив другого, письмової заяви про видачу такого свідоцтва з подальшим повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину (ч. 3 ст. 1268 ЦК України). Зміст і форма такої заяви не передбачені в Положенні, проте вона має містити відомості про факт смерті, факт шлюбу та перелік спільно набутого майна.

Підготовка до вчинення цього нотаріального провадження зводиться до перевірки та встановленням консулом низки обставин.

Насамперед консул має встановити, чи належить видача свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з них до його компетенції. Згідно з п. 4 ст. 38 Закону України «Про нотаріат» він має право вчиняти цю нотаріальну дію.

Відповідно до норм матеріального права консул має визначити наявність умов звернення до нього за вчиненням цього нотаріального провадження. Такими необхідними умовами є: смерть одного з подружжя, перебування подружжя в зареєстрованому шлюбі на момент смерті одного з них, придбання майна під час шлюбу на ім'я того з подружжя, який помер.

Консул має перевірити наявність певних юридичних фактів, які визначають право особи на вчинення цього нотаріального провадження, та докази, якими вона ці факти під-

тверджує. Зокрема, на підтвердження факту смерті одного з подружжя має надаватися свідоцтво про смерть та інші документи, а консул має перевірити обставини: факт перебування у шлюбі на момент смерті (свідоцтво про реєстрацію шлюбу); факт придбання майна під час шлюбу (документи, які підтверджують право власності подружжя на це майно); час і місце відкриття спадщини; наявність заповіту; склад спадкового майна; коло осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, коло інших спадкоємців за законом; наявність посвідчених померлим за його життя договору довічного утримання (догляду), спадкового договору, шлюбного договору, інших договорів, укладених померлим в інтересах сім'ї (ч. 3 ст. 61 СК України), та договорів, які створюють обов'язки для другого з подружжя (ч. 4 ст. 65 СК України).

Волевиявлення пережившого із подружжя на видачу такого свідоцтва має бути належно викладено в заяві та перевірено під час безпосереднього вчинення цієї нотаріальної дії. Як правильно вказує М.В. Бондарева, наявність належним способом вираженого волевиявлення другого з подружжя, який пережив, на виділення йому частки оцінюється в аспекті не лише вираження такого волевиявлення (у формі заяви), а й оцінки обов'язковості його вираження та змісту. З точки зору правової природи виділення частки другого з подружжя, який пережив, у спільному майні має розглядатися як його право, а не обов'язок [3].

Стадія безпосереднього вчинення цього нотаріального провадження зводиться до вчинення таких процесуальних дій. Згідно з п. 3.11.25 Положення консул видає свідоцтво про право власності на частку у спільному майні подружжя за місцем відкриття спадщини. Щодо строків, то воно може бути видане як до, так і після закінчення строку на прийняття спадщини. Зокрема, ст. 1270 ЦК України регламентує строки для прийняття спадщини. Для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Тобто можна зробити висновок, що консул може видати таке свідоцтво подружжю, яке пережило, до або після закінчення шестимісячного строку.

Але строки видачі такого свідоцтва мають обов'язково узгоджуватись із видачею свідоцтва про право на спадщину після смерті одного з подружжя, оскільки майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, має подвійний режим – воно може бути об'єктом права спільної сумісної власності подружжя та одночасно об'єктом спадкового майна, зокрема, зазначеним у заповіті подружжя. Тому видача свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з них може бути видане до закінчення строку прийняття спадщини, тобто до видачі свідоцтва про право на спадщину, але з обов'язковою перевіркою відсутності обмежень, зокрема за спадковим реєстром і реєстрацією накладених заборон відчуження (арешту майна).

Про таку видачу свідоцтва мають бути повідомлені спадкоємці померлого. У свідоцтві вказується склад спільного майна подружжя, на частку якого видано свідоцтво подружжю, яке пережило, а також роз'яснюється право спадкоємців на звернення до суду, якщо вони будуть оспорювати майнові права того з подружжя, який є живим.

Щодо строку видачі такого свідоцтва після закінчення строку на прийняття спадщини, то його видача повинна мати прив'язку до моменту видачі свідоцтва про право на спадщину, оскільки під час вирішення консулом питання про можливість видачі свідоцтва про право на спадщину мають враховуватися всі аспекти щодо майна, можливості зміни його режиму відповідно до різних договорів, рішення суду тощо.

На питання строків видачі свідоцтва про право власності на частку також звернула увагу вчений М.В. Бондарева, яка зазначає, що строки звернення другого з подружжя, який пережив, за видачею свідоцтва законом не визначено, тому теоретично можливим є його звернення і після видачі свідоцтва про право на спадщину, особливо якщо він не бере участі у спадкуванні. Тобто автор вважає, що потрібна нормативна формалізація строків звернення другого з подружжя, який пережив, за видачею свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя, а також строків видачі такого свідоцтва нотаріусом [3].

Під час вчинення консулом нотаріальної дії з видачі свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з них слід враховувати норми матеріального права. Це провадження з точки зору матеріального права регламентується нормами СК України, оскільки йдеться про поділ майна подружжя, тобто того майна, яке було набуто під час шлюбу та має режим спільної (сумісної) власності подружжя (ч. 1 ст. 60 Кодексу), крім речей індивідуального користування подружжя.

Під час видачі таких свідоцтв консул має обов'язково враховувати положення матеріального права щодо розміру часток, які належать кожному з подружжя у спільній сумісній власності. Згідно з ч. 1 ст. 70 СК такі частки є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. Тобто консул має перевірити наявність шлюбного або інших договорів, зокрема сімейного тощо.

Щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя (ч. 2 ст. 61 СК України), тобто заробітної плати, пенсії, стипендії, інших доходів (аліменти, допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відшкодування у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, інші соціальні виплати) одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності, тому подружжя, яке пережило, має право претендувати на їх половину. У статті 1227 ЦПК України йдеться про те, що ці об'єкти, які належали спадкодавцеві, але не були ним одержані за життя, передаються членам його

сім'ї, а в разі їх відсутності – входять до складу спадщини. Тому консул під час видачі свідоцтва та врахування частки подружжя, яке пережило, у спільній сумісній власності та як спадкоємця першої черги має узгодити розмір часток за такими виплатами як подружжя, так і інших спадкоємців за законом.

Складнішим є питання видачі свідоцтва про право власності на частку у спільній сумісній власності в разі спадкування за заповітом, оскільки згідно з ч. 2 ст. 1226 ЦК України суб'єкт права спільної сумісної власності має право заповідати свою частку у праві спільної сумісної власності до її визначення та виділення в натурі. Тому фактично, коли йдеться про спадкування за заповітом, така частка має бути визначена та виділена в натурі. Складним є питання видачі таких свідоцтв також у випадку, коли подружжя, яке пережило, в разі визначення та виділення його частки із спільної сумісної власності має право на обов'язкову частку у спадщині.

Консул під час видачі свідоцтв обов'язково має враховувати положення ч. 3 ст. 61 СК України, відповідно до якої якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, зокрема гонорар, вигреш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Консулу слід обов'язково враховувати те, що майно, яке належало кожному з подружжя на праві особистої приватної власності, за час шлюбу істотно збільшувалось у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя. Тому під час виділення частки подружжя, яке пережило, із спільної сумісної власності, яке одночасно вирішується у провадженні щодо видачі свідоцтва про право на спадщину, може виникнути спір між подружжям, яке пережило, та іншими спадкоємцями за законом. Такий спір щодо встановлення розміру частки покращень та визнання її спільною сумісною власністю подружжя буде предметом розгляду суду.

Аналогічно має вирішуватися питання щодо доходу (приплоду та дивідендів), отриманих від майна, яке належало одному з подружжя на праві приватної власності, але доглядалось, управлялось, утримувалось за рахунок другого з подружжя (ст. 62 СК України). За наявності доказів і доводів щодо істотного збільшення вартості майна, яке належало померлому подружжю на праві приватної власності, суд може визнати такі покращення об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, тож вартість таких покращень підлягатиме поділу між подружжям, яке пережило, і спадкоємцями. Тобто консул має роз'яснити такі права пережившому з подружжя.

Консул має враховувати положення ст. 64 СК України про те, що дружина і чоловік за життя могли укласти між собою договори як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке

є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Якщо мав місце договір про відчуження одним із подружжя на користь другого подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя, він міг бути укладений без виділення цієї частки.

Проблемною може бути ситуація, коли на момент видачі свідоцтв буде встановлено факт, що подружжя, яке померло, за життя уклало договір щодо спільної сумісної власності, оскільки майно було зареєстровано на нього без згоди іншого з подружжя, якщо він виходить за межі дрібного побутового. Такий спір про визнання договору недійсним за цих підстав може бути предметом розгляду суду за заявою подружжя, яке пережило.

Коли один із подружжя уклав договір в інтересах сім'ї, то він створює обов'язки для другого з подружжя (який пережив), якщо майно, одержане за договором, використано в інтересах сім'ї, тому обов'язки мають частково виконуватися подружжям, а частково (в межах отриманої спадщини) спадкоємцями.

Консул має обов'язково перевірити, чи не укладав за життя один із подружжя, який помер, договір довічного утримання (догляду), спадковий договір щодо його частки у спільній сумісній власності, оскільки такий договір міг бути укладений лише після її визначення та виділення в натурі або визначення порядку користування таким майном. Тому на підтвердження таких обставин консул має перевірити наявність відповідних договорів чи рішень суду.

Можуть мати місце такі ситуації, коли подружжя, яке пережило, може просити про виділення йому частки майна, що було об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, в натурі, якщо воно відповідає його частці (наприклад, частина будинку в натурі або частка у грошовому вираженні).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України : затв. наказом Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України від 27 грудня 2004 року № 142/5/310 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1649-04>
2. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя : схв. рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29 січня 2009 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://lib.znaimo.com.ua/docs/335/index-31332.html>
3. Бондарева М.В. Видача свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя у разі смерті одного із них // Теорія нотаріального процесу / М.В. Бондарева. – К. : Алерта ; Центр учбової літератури, 2012. – С. 616.

Фурса Евгений Евгеньевич

СОВЕРШЕНИЕ КОНСУЛОМ НОТАРИАЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА С ВЫДАЧЕЙ СВИДЕТЕЛЬСТВА О ПРАВЕ СОБСТВЕННОСТИ НА ДОЛЮ В ОБЩЕМ ИМУЩЕСТВЕ СУПРУГОВ В СЛУЧАЕ СМЕРТИ ОДНОГО ИЗ НИХ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ

В статье проанализирована процедура совершения нотариального производства по выдаче нотариусом свидетельства о праве собственности на долю в общем имуществе супругов в случае смерти одного из них с учетом стадий нотариального процесса, а также указаны на те проблемные вопросы, которые возникают при выдаче свидетельства о праве собственности, и которые нотариус должен учитывать совершая такое нотариальное действия. Внесены предложения по совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: нотариус, свидетельство, право собственности, супругов, смерть.

Fursa Yevgen

MAKING CONSUL NOTARY PRODUCTION CERTIFICATE OF OWNERSHIP OF PART OF THE COMMON PROPERTY OF THE SPOUSES IN THE EVENT OF THE DEATH OF ONE OF THEM: CURRENT ISSU

The article analyzed the procedure of notarial proceedings to issue a notary certificate of title to a share of marital property in case of death of one of them with regard to the stages of the notary process and indicated on those issues arising from the issuance of the certificate of title that the notary should consider committing such a notarial action. Proposals for improving the legislation.

Keywords: notary, certificate, ownership, marriage, death.